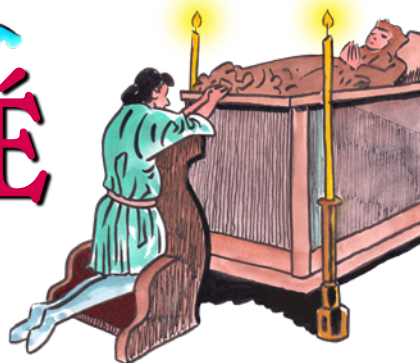

Stanislava Jarolímková
Kresby Jiří Filípek

VÝJIMEČNÉ ČESKÉ PANOVNICE

bambóok

Poděkování

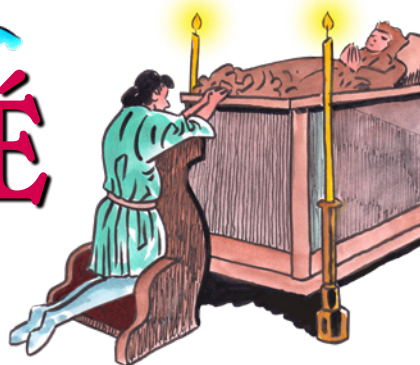
*Za odborné rady děkuji MUDr. Šárce Rumlarové
a Martině.*

*Tuto knihu věnuji památce
profesora Františka Gela († 1972).*

Stanislava Jarolímková
Kresby Jiří Filípek

VÝJIMEČNÉ ČESKÉ

PANOVNICE

bambóok

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Stanislava Jarolímková

VÝJIMEČNÉ ČESKÉ PANOVNICE

Vydala Grada Publishing, a.s., pod značkou **bambóok**

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401

www.grada.cz

jako svou 8617. publikaci

Lektoroval PhDr. Vladimír Jakub Mrvík, Ph.D.

Kresby Jiří Filípek

Redakce a korektura Kateřina Kružíková

Grafická úprava Antonín Plicka

Návrh obálky Jiří Filípek

Zpracování obálky Antonín Plicka

Počet stran 128

Vydání 1., 2023

Vytiskla tiskárna FINIDR, s.r.o., Český Těšín

© Grada Publishing, a.s., 2023

© Stanislava Jarolímková c/o DILIA, 2023

Cover Illustration © Jiří Filípek, 2023

Illustrations © Jiří Filípek, 2023

ISBN 978-80-271-6976-4 (pdf)

ISBN 978-80-271-3245-4 (print)

Obsah

Úvod	9
Otázky a odpovědi neboli Trocha nutných informací	11
Co bychom (ne)měli českým kněžnám a královnám závidět?	11
Dokdy jsme měli kněžny a odkdy jsou známy královny?	12
Kde všude české panovnice se svými rodinami bydlely?	13
Kdo pro české panovnice pracoval?	15
Řešili naši předkové národnost panovnic či to, jakým jazykem hovořily?	15
Odkdy a jakými korunami byly královny korunovány a jaký byl průběh těchto slavností?	17
Byly královny korunovány vždy společně s manželem?	19
Dárek zvaný věnná města	20
Jakou roli hrála v životě Čechů Svatá říše římská?	21
Slovo mají panovnice	23
I. Libuše	23
Zčásti opsaný pár	23
Historici nemají legendy rádi, a to z pochopitelných důvodů	25
II. Ludmila	29
Ludmila – manželka	29
Ludmila – matka, tchyně a babička	32
Velmožové a střetnutí dvou vdov	33
Drahomířiny tresty	34
III. Gertruda Babenberská	35
Přivedla na svět mj. přemyslovského knížete a abatyši	36
Odvážná a rozhodná Gertruda pomáhala chránit Pražský hrad	37

IV. Eliška Přemyslovna	39
Dvě svatby, dohoda a korunovace	39
Tajná jednání, mír a palác na dnešním Staroměstském náměstí ...	45
(Ne)můžeme vládnout spolu	47
Následníkovo smutné stěhování	49
Eliška přichází o podíl na vládě, Jan v blátě na rynku a smrt na Vyšehradě	50
V. Alžběta (Eliška) Pomořanská	53
Svatba na Wawelu a tři korunovace	54
Císařovna zvaná Lamželezo dokázala být necitelná i obětavá	55
VI. Žofie Bavorská	59
Setkali se na lovu	59
Manžel se jí měnil před očima, ale přesto našli společné zájmy	63
Nejvěrohodnější a nejpodrobnější popis předhusitské korunovace	64
Jan Hus mírně pozměnil názor na ženy a (možná) ho hájily „cvičné“ listiny	65
Od koho dostala královna políček, čím jí hrozili katolíci a jak přehodnotila některé kališníky?	67
Ovdovělá královna se z regentky stala čestnou vězeňkyní	69
VII. Alžběta Lucemburská	72
Na svatbu se těšila zejména kvůli matce Barboře	72
Vděčný manžel a Hungara sum	74
Uzdravovací hrášky nepomohly a syn si užil českou korunu pouze čtyři roky	75
VIII. Johana z Rožmitálu	77
Katolická obětavá rebelka	77
Pobouřila veřejnost a stala se korunovanou královnou	79
Neztrácela kuráž, vyhnala Matyáše Korvína a ovdověla	81

IX. Marie Terezie Habsburská	84
Představuje se buclatá Rézička a její Myšák	84
Svatba, po níž začala panovat nová dynastie	85
„Dvouzimní“ král – těžká zkouška panovnické odolnosti Marie Terezie	89
Rázné uherské intermezzo a česká korunovace	91
Příčinlivá panovnice, již poddaní vděčili za reformy, byť některé dotáhl syn Josef	93
Děti, jimž zasahovala do života i v dospělosti	97
Milovaný, byť nevěrný manžel	100
Patnáct vdovských let v černém	101
 X. Marie Anna Savojská	 103
O svatbě rozhodl Clemens Lothar Metternich	103
Chybné lékařské prognózy	106
Z následníka panovníkem	107
Abdikace a příjemný dlouhý „důchod“	108
 XI. Zita Bourbonsko-Parmská	 111
Od zinscenovaného setkání ke šťastnému manželství	111
Společné vojenské harcování, narození syna a smrt jeho císařského kmotra	114
Milující a mocichtivá Zita se snadno vžila do své nové role	116
Abdikaci svorně a marně odmítali	118
Okradení bezdomovci a ovdovělá Zita, která chodila 67 let v černém	119
 Literatura	 126

Úvod

Tato kniha, určená čtenářům od II. stupně základních škol, vznikla zčásti proto, aby poopravila vaše představy o roli panovnic, které ve vás zanechaly pohádky. V nich tyto obvykle krásné, mladé a usměvavé ženy figurují spíše jako manželův doplněk.

Obdobný „pohádkový“ pohled na panovnice mívali i středověcí kronikáři, kteří dlouho považovali informace o kněžnách a královnách většinou za nedůležité a své zápisy psali v duchu tehdejšího názoru, že historii tvoří výhradně muži-válečníci. O jejich manželkách proto psávali stručně, byť by měli – jak si ukážeme – o čem psát. Je to škoda, neboť středověké kroniky zůstávají – kromě archeologických nálezů – pro novodobé historiky nejdůležitějšími (byť občas neobjektivními) zdroji informací.

Nová kniha je volným pokračováním mého dvoudílného titulu *Čeští panovníci, jak je (možná) neznáte*, jehož protagonisty jsou naopak všichni čeští panovníci a manželky se představují spíše pro úplnost informací. Tento titul vyšel poprvé roku 2006, dočkal se (i na žádost pedagogů) několika dalších vydání a je na trhu dodnes.

Potěšilo by mě, kdyby stejný zájem vyvolaly *Výjimečné české panovnice*, zpracované – až na výjimky – z mnoha nových pramenů i z rozhovorů s historiky.

Půjde o ženy, které nebyly pouze tichými poddajnými partnerkami, ale stávaly se svým manželům oporou a pomáhaly jim radou i skutky při řešení nesnadných státnických záležitostí. Jejich muži měli štěstí, leč štěstí mívaly i ony, neboť zdaleka ne všichni panovníci byli ochotni přiznat jim podíl na vládnutí.

V knize naleznete 40 barevných ilustrací včetně dvou zjednodušených mapek s vyznačenými významnými místy, o nichž je v textu řeč. Jedna zachycuje Prahu tvořenou do roku 1784 pouze čtyřmi pražskými městy a na druhé je Pražský hrad. Obě mapky naleznete na konci knihy.

Pohodové počtení přeje

Stanislava Jarolímková

Otázky a odpovědi neboli Trocha nutných informací

V této pasáži si na konkrétních příkladech ukážeme, co bylo pro tyto ženy i pro jejich rodiny důležité, že nežily vždy pouze na hradech a koho pro své pohodlí zaměstnávaly. Dozvíte se také, proč šlo málokdy o rodilé Češky, takže někdy neovládaly jazyk země, do níž se provdaly, jak to bylo s jejich korunovacemi, k čemu jim sloužila věnná města a přidám neopomenutelnou roli Sváté říše římské, která dlouho zasahovala do české historie.

Co bychom (ne)měli českým kněžnám a královnám závidět?

Panovnice samozřejmě žily v přepychu a pohodlí odpovídajícím jejich době, nestaraly se o domácnost a děti předávaly do péče najatých chův.

Pokud nemusely svého manžela občas reprezentovat či doprovázet na cestách třeba do zahraničí, nezbylo jim než vyšívat a modlit se. Proto vítaly, když zábavy na panovnických sídlech postupně přibývalo. Od 12. století mohly třeba naslouchat pištcům, dvorním básníkům a minnesängerům, kteří oslavovali lásku a vyjadřovali úctu a obdiv k dámám. O století později se jako divačky mohly zúčastňovat turnajů, které tehdy bývaly nejoblíbenější dvorskou zábavou, a nechávaly si předčítat dvorské romány. Občas také rády usedaly do hlediště dvorských divadel, která se budovala k oslavám významných událostí v panovnické rodině (zejména korunovací) obvykle na různých místech hradčanského sídla. Později si oblíbily projížďky na koni.

*Takto vypadalo oblečení
pro panovnické miminko.*

Při těchto časově nenáročných aktivitách samozřejmě snadno stíhaly i různé formy podpory kultury země, která se stala jejich domovem. V praxi to znamenalo, že například objednávaly opisy slavných evropských náboženských legend, zakládaly kostely a kláštery či nechávaly ilustracemi zdobit bible určené pro královnu dvorskou knihovnu. Zvaly také do země zahraniční sochaře, malíře a stavitele.

Jejich život však měl pochopitelně i **stinné stránky**.

V první řadě si nemohly – až na výjimky – volit samy svého životního partnera, protože ho řadu staletí buď vybírali jejich rodiče, nebo si je coby budoucí manželky vyhlédli panovníci, a to především podle toho, zda sňatek s nimi prospěje jak jejich osobní prestiži, tak celé zemi. Bylo pro ně důležité, aby nevěsta přinesla jako věno nová území a aby oni vstoupili do příbuzenského vztahu s jejím pokud možno mocným a bohatým rodem, ochotným jim v případě potřeby pomáhat při ochraně jejich zájmů a země.

Samozřejmě nejvyšší prestiž mívala manželka, která přivedla na svět syna-následníka trůnu a pokud možno i další děti, které jejich manželé mohli ženit či provdávat podle svých politických zájmů. (Naši předkové dlouho věřili, že nastávající matka je schopna ovlivnit pohlaví miminka, takže matky dcer bývaly považovány za méně významné a ty bezdětné dokonce málem za bezvýznamné.)

Nutno připomenout i fakt, že se tyto ženy stávaly často a mnohdy na dlouho „slaměnými vdovami“, neboť jejich manželé jezdili po vlastní zemi či jednali a bojovali v zahraničí.

Dokdy jsme měli kněžny a odkdy jsou známy královny?

Až do roku 1085 byly české panovnické manželky nositelkami titulu kněžna. Jejich manželé byli usazováni na (studený) kamenný stolec, ovšem dámský stolec tehdy neexistoval. Toto posezení poskytoval velký, obvykle přitesaný kámen s horní sedací plochou, který se na Pražském hradě až do 12. století nacházel v místě dnešní zadní části svatovítské katedrály či Plečnikova monolitu na vyvýšenině Žiži (jejíž název je

zřejmě odvozen od slova „sieža“ souvisejícího se sezením). Podle profesora J. Žemličky býval stolec posvátný a za něj „již v dávných dobách tisícové a tisícové vojinů v boji padlo“.

První českou královnou se stala roku 1085 Svatava Polská. V srpnu roku 1062 se provdala za knížete Vratislava II., čímž získala titul česká kněžna. Když však byl její muž roku 1085 povýšen za své zásluhy pro Svatou říši římskou (viz níže) na prvního českého krále, stala se ona automaticky královnou. Korunovaci k získání nového titulu nepotřebovala, ovšem podstoupila ji, neboť tento slavnostní akt nesporně zvýšil její osobní prestiž.

Královský titul získal roku 1158 ještě Vladislav I. a jeho žena Judita Durynská, ale „definitivní proměna českého knížectví na dědičné království byla potvrzena teprve roku 1212 Zlatou bulou sicilskou“. Ženy získávaly nadále titul královny a role korunovace zůstala stejná jako u Svatavy.

Kde všude české panovnice se svými rodinami bydlely?

Nejprve sídlily v největší dřevěné budově **hradiště zvaného Pražský hrad**, které vyrostlo na ostrožně (jednom z typů vyvýšenin), jež byla z jihu a východu chráněna svahy a ze severu ji „střežil“ příkop s potokem Brusnicí. Na straně západní šuměl hustý les. Koncem 9. století se zde usadil první český doložený přemyslovský kníže Bořivoj (asi 870–888/9). Když však byl po roce 1135 postaven první kamenný knížecí palác a komplex ohradily kamenné hradby, hradiště se proměnilo na **stejnojmenný hrad**.

Druhým panovnickým hradištěm se stal asi o sto let později, tedy v 10. století, **Vyšehrad**.

Český knížecí stolec se podle historiků nezachoval, takže musíme vzít zavděk tímto posezením korutanských Slovanů.

Zde sídlily české knížecí rodiny od přelomu 10. a 11. století do roku 1140, kdy se kníže Vladislav II. vrátil na Pražský hrad. Vyšehradské hradiště ztrácelo na významu a reprezentativnost mu načas vrátil Karel IV., který toto sídlo považoval za symbol nejstarších českých dějin spojených s přemyslovským rodem, z nějž pocházela jeho matka Eliška Přemyslovna.

Kupodivu někteří čeští panovnící manželé žili také v „obyčejných“ **pražských měšťanských domech**. Platí to v první řadě o králi Václavovi II. (1283–1305), jenž se musel s manželkou po požáru Pražského hradu, který se kvůli tomu stal roku 1303 většinou neobyvatelným, nastěhovat do **domu Konráda zlatníka** (stál v místech dnešního Klementina – viz mapka Prahy). A novomanželé Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský se po návratu do Prahy usadili s téměř stoprocentní jistotou v měšťanském – ovšem pro ně speciálně upraveném – domě **U Kamenného zvonu čp. 605/13** (viz mapka Prahy) na Staroměstském náměstí.

Když se mladý Karel vrátil roku 1333 do Prahy po svém návratu z Itálie, žil krátce v rodném domě na dnešním Staroměstském náměstí, ale počátkem následujícího roku se nastěhoval na Pražský hrad **do purkrabského domu** (viz mapka Pražského hradu), který byl ohněm málo postižen. V něm nejen přivítal v červnu 1334 svoji první manželku Blanku z Valois (s níž se oženil 15. května 1323 v Paříži), ale navíc mohl sledovat stavbu nedalekého královského paláce (viz mapka Pražského hradu).

Dalším sídlem českých královských rodin se stal od přelomu let 1382/83 tzv. **Králův dvůr**, který dal vybudovat Václav IV., na současném náměstí Republiky a dnes ho připomíná Královská ulice. Z Králova dvora se stalo přepychové sídlo zahrnující paláce, domy pro dvořany, lázně, lvinec a nádhernou zahradu, ale manželky králů byly zřejmě ubytovány

Zvony pražské sehrály tehdy pro Lucemburky dvakrát významné role. Když Jan Lucemburský (viz kapitola IV.) dobýval roku 1310 Prahu, zahájil jeho útok údajně zvon dnešního kostela Panny Marie před Týnem (viz mapka Prahy). Na oslavu tohoto vítězství byl kamenný zvon osazen jako domovní znamení na nároží výše zmíněného domu, kde se 14. května roku 1316 narodil Elišce Přemyslovně syn Václav, budoucí císař Karel IV. Zvony začaly 29. listopadu 1378 údajně samy od sebe svým zvoněním oznamovat, že tento panovník zemřel.

v nedalekém paláci. Od dubna 1485 zůstalo toto sídlo prázdné, neboť Vladislav II. Jagellonský se vrátil na Pražský hrad.

Habsburci panující u nás po roce 1526 měli hlavní sídlo **ve Vídni** a trvale tu žil 29 let – od 16. října 1583 až do své smrti, tedy do 20. ledna 1612 – pouze svobodný Rudolf II.

Starobylé sídlo českých králů ožilo znovu teprve po 1. světové válce, kdy se do něj nastěhoval první československý, tehdy již ovdovělý prezident **Tomáš Garrigue Masaryk**.

(Podrobnosti o místech, kde všude žila česká knížata a čeští králové, naleznete v mojí bohatě ilustrované knížce *Sídla českých panovníků*, kterou vydalo nakladatelství Grada.)

Kdo pro české panovnice pracoval?

Od 12. století bývali na knížecích a královských sídlech neodmyslitelní komorníci, pečující o majetek své zaměstnavatelky, k nimž se v následujícím století přidali stolníci, číšníci, sudí, notáři, maršálkové, kuchaři, hofmistři apod. Z duchovních nemohli chybět zpovědníci a kaplani. Ve druhé polovině 13. století se stávalo pro panovnice samozřejmostí osazenstvo kanceláře, která vyřizovala jejich soukromou či společenskou korespondenci. Někdy sice mívaly vlastní pečeť, ale většinou neuměly číst ani psát.

Od 14. století přibyla kromě osobních lékařů také veledůležitá osoba a pravá ruka královny zvaná **hofmistryně**. Měla na starost chod celého jejího dvora – tedy dvorní dámy (například čtvrtá manželka Karla IV. – Alžběta Pomořanská – jich prý měla kolem stovky), komunikaci s královskou kanceláří, vyřizování různých osobních vzkazů a bylo-li třeba, tak královně pomáhala radou.

Řešili naši předkové národnost panovnic či to, jakým jazykem hovořily?

Národnost panovníků (ale i „obyčejných“ lidí) nikdo ve středověku a počátkem novověku **neřešil** (což platilo např. i v Anglii, Uhrách či